



Biskupia 18 - o architekturze

2026-10-25

Na pograniczu Piasku i Kleparza znajduje się ulica Biskupia, która ze względu na swój kształt często jest określa przez krakowian mianem placu. Wśród stojących wokół niej kamienic wznoszonych od końca XIX wieku jeden budynek jest szczególnie wyjątkowy, ponieważ jest znacznie starszy, niż wskazywałyby na to detale jego fasady i wnętrz. Biskupia 18 to nie tylko niezwykła historia Związku Inwalidów Wojennych i innych instytucji działających pod tym adresem, ale również wyjątkowy ślad przemian architektury dawnych przedmieść Krakowa.

Najstarsze mury

Niemal do lat 80. XIX wieku domy o dachach krytych gontem, z zagrodami i sadami na tyłach działek, były przeważającym typem zabudowy na Piasku czy Kleparzu. Dopiero boom budowlany końca stulecia doprowadził do jej wymiany i dogęszczenia. Dokładnie tak zmieniło się też oblicze ulicy Biskupiej. Na początku stulecia była ona zabudowana przede wszystkim drewnianymi i niskimi, murowanymi domami, by sto lat później przeobrazić się w silnie zurbanizowane centrum miasta z wystawnymi kamienicami, w tym kilkoma domami własnymi krakowskich architektów i budowniczych.

Kamienica przy ul. Biskupiej 18 posiada obecnie dekoracje utrzymane w stylistyce historyzującego modernizmu, zaś jej wnętrze nosi wyraźne ślady dojrzałego modernizmu – z posadzkami i okładzinami ściennymi z lastriko oraz geometryczną balustradą schodów. Trudno sobie dzisiaj wyobrazić, że budynek ten nie powstał w latach 30. XX wieku, lecz ponad 100 lat wcześniej!

Fragment planu katastralnego z 1848 roku z zabudową ulicy Biskupiej, Archiwum Narodowe w Krakowie sygn. 29/280/0/9.1/1152, s.10

Niezwykle trudno dziś jednoznacznie ustalić, kiedy powstał pierwszy dom, na którym oparta jest dzisiejsza kamienica. Na sporządzonym przez Ignacego Enderle w latach 1802–1805 tzw. „Planie Senackim” interesująca nas działka pozostaje niezabudowana, jednak kilkadziesiąt lat później budynek jest już zaznaczony na powstałym w 1847 roku planie katastralnym. Datę jego budowy należy zatem zamknąć w przedziale między tymi dwoma planami. Dom przy Biskupiej był wówczas obiektem murowanym o prostym dwuspadowym dachu, graniczącym jedną ścianą szczytową z sąsiednią zabudową. We wnętrzu znajdowała się centralnie umieszczona sień, która oddzielała od siebie dwa osobne mieszkania. Taki typ zabudowy był bardzo popularny na przedmieściach niemal do końca XIX wieku, kiedy zaczęły go zastępować kamienice. Budynek zapewne przypominał domy uchwycone na fotografiach rodziny Kriegerów pod koniec XIX wieku lub znane z rycin na reklamach Łazienki Macieja Bogdańskiego, które stały po sąsiedzku.

Łazienki Górne, Biblioteka Jagiellońska, BJ Graf. I. 8558

Ul. Biskupia w miejscu dzisiejszych numerów 14-16, Natan Krieger, Muzeum Krakowa MHK-1049/K

Ul. Biskupia, po prawej widoczny fragment kamienicy pod numerem 18, Natan Krieger, Muzeum



Krakowa MHK-1045/K

Antoni Łuszczkiewicz i pierwsza kamienica

W takim kształcie dom przetrwał do pierwszej połowy lat 70. XIX wieku, kiedy ówczesny właściciel Józef Schroeder postanowił przekształcić go w niewielką kamienicę. Zapoczątkowało to trwający wiele lat proces rozbudowy domu pochodzącego z przełomu XVIII i XIX wieku. Pierwszy projekt „na odrestaurowanie i podniesienia na piętro” został wniesiony do Magistratu w 1872 roku. Główne zmiany wprowadzone przez projektanta – oprócz wspomnianej w tytule nadbudowy piętra – to dobudowanie sieni wejściowej na całej szerokości działki oraz wykonanie głównej klatki schodowej wewnątrz istniejącego obiektu. Zaprojektowano także płytką oficynę od strony wschodniej na dodatkową klatkę dla służby, a ponadto planowano częściowe podpiwniczenie. Fasada została zaprojektowana w stylu skromnego klasycyzmu z wykorzystaniem pseudoryzalitu, powstałego z przekształcenia dawnej środkowej osi wejściowej. Dekoracje zaplanowano w formie pilastrów, płyciny z maską kobiecą i odcinkowego fryzu z meandrami. Projekt nie został jednak zrealizowany, a w grudniu tego samego roku przygotowano nowe plany budynku, które trafiły do zatwierdzenia w następnym roku.

Pierwotny, klasycystyczny plan nadbudowy domu przy ul. Biskupiej 18, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn.. 29/1410/1944 Biskupia 18

Pierwotny projekt przebudowy – rzut parteru, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn.. 29/1410/1944 Biskupia 18

W stosunku do pierwotnego projektu zmieniło się przede wszystkim położenie głównej klatki schodowej, którą przesunięto do wydłużonej oficyny, co oznaczało rezygnację z osobnej klatki dla służby. Zmianie uległ też projekt fasady, która uzyskała szatę neorenesansową. Dekoracja pozostała jednak oszczędna. Gładki, wysoki cokół i płytko boniowany parter zostały odcięte od piętra prostym gzymsem międzykondygnacyjnym. Pod oknami znajdują się płyciny z prostą, roślinną dekoracją, natomiast nad nimi – proste naczółki wsparte na konsolkach. Wszystkie okna, zarówno na parterze, jak i na piętrze, posiadają lekko profilowane opaski. Zwieńczenie fasady stanowi szereg niewielkich okien w ścianie kolankowej (służących wietrzeniu poddasza), pomiędzy którymi umieszczono liczne konsolki podtrzymujące niewielki okap.

Zrealizowany projekt nadbudowy domu przy ul. Biskupiej 18, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn.. 29/1410/1944 Biskupia 18

Zrealizowane rzuty kondygnacji, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn.. 29/1410/1944 Biskupia 18

Co ciekawe po zaledwie roku budynek został rozbudowany po raz kolejny – tym razem wydłużono oficynę, dobudowując w niej kuchnię na parterze, a także umieszczone na piętrze ustępy i pralnię.

Projekt rozbudowy oficyny z 1874 roku, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn.. 29/1410/1944 Biskupia 18



Autorem wszystkich projektów jest Antoni Łuszczkiewicz, krakowski architekt, który był bardzo aktywny w latach 70. oraz na początku lat 80. XIX wieku – w okresie, w którym w mieście rozpoczynało się wyraźne pobudzenie ruchu budowlanego. Projekty Łuszczkiewicza charakteryzują dopracowane detale zdobiące fasady, a także bogate dekoracje snycerskie drewnianych części budynków.

Podpis Antoniego Łuszczkiewicza pod projektem, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn..
29/1410/1944 Biskupia 18

Świetnymi przykładami zaprojektowanych przez niego obiektów są jego dom własny (Willa Zofijówka przy ul. Kopernika 30) oraz dom przy ul. Rakowickiej 15. Dom przy Biskupiej jest nieco inny – nie ma tu bowiem widocznych elementów drewnianych na fasadzie. Jednak dzięki zachowanym w Archiwum Narodowym w Krakowie projektom możemy podziwiać dekoracyjne elementy ciesielskie, które znajdowały się od strony podwórka, dodatkowo połączone z elementami żeliwnymi. Przede wszystkim chodzi tu o ganki na wysokości pierwszego piętra. Studiujący w Wiedniu i Berlinie Łuszczkiewicz zapewne inspirował się rosnącą popularnością tzw. stylu szwajcarskiego oraz licznymi wydawanymi wówczas wzornikami. Dotyczyły one również dekoracji ciesielskich, jak np. pochodzące z okresu powstania kamienicy dzieło Holz-Architektur. Auswahl praktischer Beispiele wydane przez Carla Scholtze w Lipsku w 1870 oraz ponowione w 1876 roku.

Strona tytułowa Holz-Architektur. Auswahl praktischer Beispiele, ze zbiorów autorów

Przykładowe wzory wyrzynek z Holz-Architektur. Auswahl praktischer Beispiele

Przykładowe wzory rozwiązań ciesielskich z Holz-Architektur. Auswahl praktischer Beispiele

Nie tylko kamienica – siedziby zakonnic i weteranów

Budynek w formie zaprojektowanej przez Łuszczkiewicza przetrwał do lat 30. XX wieku, choć nie ominęły go drobne przebudowy związane ze zmianą funkcji. W 1888 roku kamienica przeszła w ręce Zgromadzenia Córek Miłości Bożej, co wymusiło przebudowę wewnątrz oraz utworzenie kaplicy. Prace zostały ukończone najpewniej we wrześniu tego roku, gdyż doszło wtedy do poświęcenia siedziby. Od początku miała ona charakter tymczasowy, a w 1900 roku zakonnicom udało się przenieść do budynku klasztornego przy pobliskiej ulicy Pędzichów 16–16a, zaprojektowanego przez Władysława Kaczmarskiego.

Tymczasem przy Biskupiej miejsce zakonnic zajęli weterani powstania styczniowego z lat 1863–1864, którzy zamieszkali w przytulisku powstałym dzięki pożyczce Towarzystwa Opieki nad Weteranami. Z punktu widzenia użytkowego zmiana ta była niewielka, dlatego na początku XX wieku budynek przeszedł jedynie drobny remont, a Dom Weteranów Powstania Styczniowego został uroczystie otwarty 27 października 1901 roku.

Weterani zamieszkujący w Przytulisku, Świat : pismo tygodniowe ilustrowane poświęcone życiu



społecznemu, literaturze i sztuce. R. 2, 1907 nr 4 (26 I)

Budynek przytuliska na początku XX wieku, Świat : pismo tygodniowe ilustrowane poświęcone życiu społecznemu, literaturze i sztuce. R. 2, 1907 nr 4 (26 I)

Modernistyczna zmiana

Poważne zmiany przysły dopiero pod koniec okresu międzywojennego. Miały one dwa wymiary. Z jednej strony z każdym rokiem malała liczba powstańców. W 1937 roku zmarł jeden z ostatnich, Medard Morawicki – nie mieszkał już jednak wówczas w przytulisku, które nie mogło być nadal utrzymywane dla pojedynczych osób. W tym czasie żyło jednak w Polsce kolejne pokolenie weteranów, którzy walczyli w I wojnie światowej w latach 1914–1918, a następnie w wojnach o granice odrodzonej Rzeczypospolitej. Dlatego od 1922 roku przytulisko przekazano na potrzeby Związku Inwalidów Wojennych (w Galicji organizacja ta działała od 1917 roku jako Komitet Inwalidów Żołnierzy i Klub Oficerów Inwalidów; po odzyskaniu niepodległości Związek powstał formalnie w Krakowie w 1919 roku).

Budynek Związku Inwalidów Wojennych po przebudowie z 1938 roku, Stanisław Janikowski, Muzeum Krakowa MKH-5836/N/1

Drugi wymiar to zmiana fizyczna, na jaką zdecydował się nowy opiekun budynku. W 1938 roku pamiętający początek XIX wieku obiekt został ponownie nadbudowany – tym razem do wysokości drugiego piętra. W obliczu tego typu przebudowy inwestor i projektant stali przed istotnym wyborem: czy dobudowana część ma nawiązywać architektonicznie do części pierwotnej, czy też powinna reprezentować nowoczesną stylistykę. W tym wypadku wybrano jeszcze inne rozwiązanie – postanowiono ujednolicić formę dekoracji starej i nowej części budynku, nadając jej charakter modernistyczny, choć z wyraźnymi odwołaniami do tradycji architektonicznej.

Tabliczka z numerem domu i nazwą ulicy wykonana z cyny według wzoru z 1881 roku, fot. Igraszki z czasem

Usunięto część oryginalnych dekoracji – przede wszystkim naczółki z konsolkami, zachowano jednak dekoracje płycin pod oknami, co doskonale widać na zdjęciu ze zbiorów Muzeum Krakowa. Wykonano również nowy cokół budynku i portal wejściowy o cechach typowych dla krakowskiego modernizmu lat 30. W tym miejscu warto zauważyć, że tego typu podejście nie było w Krakowie wyjątkiem, a „zmodernizowane” elewacje można spotkać m.in. przy ul. św. Sebastiana 20, Straszewskiego 10 czy Basztowej 4.

W przypadku siedziby Związku owa modernizacja okazała się kompleksowa, gdyż zmieniono nie tylko dekorację fasady, ale także wnętrze sieni, w której pojawiła się posadzka i okładziny ścienne z



lastriko, a także nowa stolarka drzwi wejściowych i wszystkich okien. Ta ostatnia podczas niedawnego remontu została poddana konserwacji, dzięki czemu przywrócono sprawność patentowego systemu uchylania górnej kwatery okna – bardzo popularnego rozwiązania w pierwszej połowie XX wieku. Wymieniona została nawet balustrada schodów: pierwotną, zapewne drewnianą, zastąpiono metalową o prostych, modernistycznych formach. Niestety nie zachowała się dokumentacja związana z rozbudową, a na temat autorstwa projektu milczy też prasa, co nie pozwala na ustalenie projektanta.

Detal prześwitu w drzwiach wejściowych z ozdobną modernistyczną kratą, fot. Igraszki z czasem

Okno z patentowym systemem uchylania górnej kwatery, fot. Igraszki z czasem

Obiekt przeszedł większy remont w latach 60. XX wieku, kiedy działała w nim Centrala Spółdzielni Inwalidów. Należy przypuszczać, że wówczas z fasady usunięto ostatnie XIX-wieczne dekoracje z płyty pod oknami pierwszego piętra. Po okresie Podpis Antoniego Łuszczkiewicza pod projektem, Archiwum Narodowe w Krakowie, sygn.. 29/1410/1944 Biskupia 18

11. Strona tytułowa Holz-Architektur. Auswahl praktischer Beispiele, ze zbiorów autorów

12. Przykładowe wzory wyrzynek z Holz-Architektur. Auswahl praktischer Beispiele

13. Przykładowe wzory rozwiązań ciesielskich z Holz-Architektur. Auswahl praktischer Beispiele

14. Weterani zamieszkujący w Przytulisku, Świat : pismo tygodniowe ilustrowane poświęcone życiu społecznemu, literaturze i sztuce. R. 2, 1907 nr 4 (26 I)

15. Budynek przytuliska na początku XX wieku, Świat : pismo tygodniowe ilustrowane poświęcone życiu społecznemu, literaturze i sztuce. R. 2, 1907 nr 4 (26 I)

16. Budynek Związku Inwalidów Wojennych po przebudowie z 1938 roku, Stanisław Janikowski, Muzeum Krakowa MKH-5836/N/1

17. Tabliczka z numerem domu i nazwą ulicy wykonana z cyny według wzoru z 1881 roku, fot. Igraszki z czasem

18. Detal prześwitu w drzwiach wejściowych z ozdobną modernistyczną kratą, fot. Igraszki z czasem

19. Okno z patentowym systemem uchylania górnej kwatery, fot. Igraszki z czasem

20. Fasada współcześnie, fragment, fot. Igraszki z czasem

21. Tablica pamiątkowa Związku Inwalidów Wojennych, fot. Igraszki z czasem



**Magiczny
Kraków**

22. Biskupia 18 współcześnie, fot. Igraszki z czasem

23. Latarnia adresowa z okresu międzywojennego oraz współczesna tablica adresowa, fot. Igraszki z czasem